

Lehtisalon teos on arvokas lukukirja koulutuspolitiikan tutkijoille. Se tarjoaa lähikuvia, näkökulmia ja oivalluksia niin perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen kuin tiedepolitiikan lähihistorian virkakielisten muistioiden ja vaikuttavuuskatsausten kahlaajille. Vaikka teoksen sisältö on hajanainen ja moni kertomus tuntuu loppuvan kesken, se puolustaa mainiosti paikkaansa virkistävän toimijalähtöisenä ja henkilökeskeisenä esityksenä viime vuosikymmenien dynaamisesta muutoksesta.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen emerita professori.

Kohti varmempaa lapsuutta: asiantuntijuuden ja vallan tarkastelua varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa

Kirsi Pauliina Kallio

Maarit Alasuutari 2010. Suunniteltu lapsuus: keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa. Tampere: Vastapaino. 213 s.

Millaista on tietoyhteiskunnan lapsuus? No varmaa tietysti – ja mitä varmempaa, sen parempi. Kun suomalaisen lapsuudentutkimuksen tämänhetkisiä suosikkiteemoja, hyvinvointia ja terveyttä, tarkastelee tästä näkökulmasta, eivät ne vaikuta lainkaan yllättäviltä. Hyvin- ja pahoinvointia sekä terveyttä ja sairautta tutkitaan, jotta saataisiin parempaa ja varmempaa tietoa siitä, miten lapset ja nuoret voivat ja miten he voisivat voida paremmin.

Lapsiin liittyvä epävarmuus on inhottavaa. Sen enempiä lasten vanhempien kuin heidän kanssaan työskentelevien ammattilaistenkaan ei tarvitse kaivella kokemusmaailmaansa syvältä tunnistaakseen epävarmuudesta jatkuvasti nousevia ikäviä tuntemuksia: *Entäpä jos pihalta kantautuvat äänet eivät kuulukaan leikkiin vaan tappeluun? Onko normaalia, kun lapsi viihtyy parhaiten yksin omissa huoneissaan? Voiko erikoisruokavalion noudattaminen johtaa diabetesriskin lisääntymiseen tai syömishäiriöihin? Mitä jos kysymys ei sittenkään ole viattomasta siiderikokeilusta vaan huumausaineongelmasta?* Näiden epämiellyttävien tuntemusten hallitsemiseen on olemassa kaksi periaatteellista keinoa: epävarmuuden sietämisen parantaminen tai varmuuden lisääminen. Institutionaalisissa käytännöissä päädytään nykyään yhä useammin jälkimmäisen ratkaisun kannalle.

Maarit Alasuutarin uutukainen monografia *Suunniteltu lapsuus* käsittelee varmuuden ja epävarmuuden tematiikkaa suomalaisen päiväkotinstituution kontekstissa. Tarkastelemalla päiväkodeissa toteutettavia lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisprosesseja kirjoittaja piirtää esiin suomalaista nykylapsuutta, jossa lapsuus pyritään ottamaan haltuun mahdollisimman tarkasti ja varmasti erilaisten asiantuntijuuksien avulla. Epävarmuus, tuo lasten liepeillä kuljeksiva viheliäinen kiertolainen, tulee tässä kehyksessä niin ikään määritellyksi asiantuntijuudesta käsin. Epävarmuus johtuu asiantuntijattomuudesta, joten sen vähentäminen on mahdollista suurin piirtein näin: otetaan puuttuvia asiantuntijuuksia sopivassa suhteessa, mietitään ja keskustellaan ja saatetaan lopuksi asiantuntijuuksien väliset epäsymmetriat mahdollisimman hyvään tasapainotilaan. Tällä menetelmäl-

lä epävarmuus vähenee ja lapsen hyvinvointi lisääntyy. Varmuuden lisääminen edellyttää siis oikeiden asiantuntijuuksien tilannekohtaista tunnistamista, hyödyntämistä ja suhteellistamista. Tämän ideologian mukaisesti jokaiselle päiväkotilapselle laaditaan nykyään päiväkodin henkilökunnan ja lapsen vanhempien välisenä yhteistyönä varhaiskasvatussuunnitelma (vasu).

Teoksessaan Alasuutari jaottelee lapsia koskevan asiantuntijuuden kahtia. Yhtäältä hän puhuu asiantuntijuudesta ammatillisena kyvykkyytenä, joka voi olla luonteeltaan moneltaista, esimerkiksi pedagogista tai psykologista. Tässä merkityksessä käsitellään nimenomaan päiväkodin henkilökunnan asiantuntijuuksia, päiväkodin ulkopuolisten tahojen asiantuntijuudet rajataan tutkimuksen ulkopuolelle. Vanhempien mahdollinen ammatillinen asiantuntijuus tulee myös tunnistetuksi ("saman alan ihmiset"), mutta heidän osaltaan todetaan, että omien lastensa vasun laadinnassa hekin ovat pääsääntöisesti vanhemman roolissa. Toisaalta asiantuntijuutta tarkastellaan laajempaan kysymyksenä, yksittäisen lapsen tuntemiseen ja ymmärtämiseen liittyvänä tietona, jota sekä vanhemmat että päiväkodin henkilökunta omaavat erinäisiä määriä. Tämän asiantuntijuuden piirissä myös vanhemmat voivat olla "eksperttejä". Teoksessa tuodaan kuitenkin painokkaasti esille, että usein he eivät koe näin vaan pitävät lasta koskevaa tietoaan ja ymmärrystään varsin rajallisena. Tämä luo hyvän pohjan vasu-keskustelulle, jossa lasta koskevia erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia vaihdetaan.

Kasvatuskumppanuuden idea, jota nykyisessä lapsipolitiikassa korostetaan kautta linjan ja jota näin ollen odotetaan myös varhaiskasvatukselta, rakentuu ammatillisten ja kokeuksellisten asiantuntijuuksien kommunikatiiviselle suhteelle ja sitä kautta niiden yhteen kietoutumiselle käytännön kasvatustoiminnassa. Vaikka kumppanuus sanana viittaa tasa-vertaisuuteen, ei kasvatuskumppanuus käytännössä voi koskaan olla valtasuhteista vapaata, kuten kirjoittaja läpi teoksen tuo esille. Asiantuntijuuksien ja institutionaalisten asemaerojen vuoksi vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan suhde on väistämättä epäsymmetrinen. Alasuutari näkeekin tämän epätasa-arvoisen valtasuhteen asettamisen lapsen kasvatusta tukeviin puihin yhdeksi vasu-työn keskeisistä tavoitteista. Yhtä paljon kuin itse suunnitelmaa, keskusteluissa rakennetaan kasvatuskumppanuussuhdetta, joka ideaalitapauksessa antaa tukensa sekä kodin että päiväkodin arkeen. Lasten kasvattamisen ohessa vasu-prosessissa kasvatetaan siis koteihin pedagogisia vanhempia ja päiväkoteihin lapsia yksilöinä huomioivia ammattilaisia.

Vallan tematiikka on teoksessa kaiken kaikkiaan voimakkaasti läsnä. Kirjoittaja käsittelee vallan rakenteellisuutta sekä sen käyttämiseen liittyviä rakentavia ja alistavia elementtejä kuin alleviivatakseen, että lasten kasvatuksesta puhuttaessa valta ei saisi muodostua tabuksi vaan sitä pitäisi mieluummin rohjeta tarkastella kriittisesti kaikissa lapsia koskevissa käytännöissä. Tämä on kirjan läpi kulkeva punainen lanka, jota lukijan ei anneta kadottaa mielestään, ja hyvä näin. Foucaultlaiseen valta-analytiikkaan nojaten Alasuutari tulkitsee vasu-käytäntöjä pastoraalivallan käsitteen avulla ja tuo näkyviin, kuinka tämänkaltaisen prosessin laajamittainen toteuttaminen tuottaa ja uusintaa aina tietynlaisia totuuksia ja ohjaa näin suomalaisten lasten kasvatusta aivan erityisen ”normaalin lapsuuden” mukaisesti.

Yhtenä vasu-käytäntöihin sisältyvän vallankäyttöön ongelmana esiin nostetaan varhaisen puuttumisen ideologia, joka on vakiintunut 2000-luvulla Suomessakin merkittäväksi lapsipolitiikan trendiksi. Suunnittelutyön kautta kansallisesti säädely kasvatustulos pääsee määrittelemään entistä tarkemmin, millainen lapsuus on suotavaa ja miten kunkin perheen tulisi lapsiaan kasvattaa. Toisaalta kirjassa tuodaan esille vanhempien positiiviset kokemukset lapsiaan koskevan varmuuden lisääntymiseen liittyen. Tutkimukseen osallistunei-

den vanhempien yleinen kokemus oli, että päiväkodin henkilökunnalta saadut näkemykset lapsen normaaliudesta ja/tai poikkeavuudesta ovat tervetulleita ja auttavat koteja kasvatustyössä.

Vasu-käytäntöihin sisältyvien valtautottavuuksien tarkastelu on siis teoksessa varsin monitahoista. Vallankäyttöä ei demonisoida, mutta sitä ei myöskään pyritä yksinkertaistamaan. Silti koin, että pidemmällekin olisi voitu mennä. Vaikka kirjassa tuodaan esille vasu-käytäntöjen yksilöllistäviä ja normalisoivia elementtejä, toimijoiden erilaiset valtapositiot huomioiden, ei pohdintaa laajenneta hallintamielisyyden (*governmentality*) ja itsehallinnan (*care of the self*) suuntiin. Tämä on sääli, sillä aineisto olisi sallinut myös näiden valta-analyttisten näkökohtien esille tuomisen.

Esimerkiksi vertikaalisen ja horisontaalisen positioinnin yhteydessä olisi ollut mahdollista pohtia, miten autoritäärisestä asetelmasta rinnakkaisasiantuntijuuden suuntaan siirtyminen vastuuttaa vanhempia lastensa asiantuntijoiksi uudella tavalla. Viittauksia tähän problematiikkaan toki tehdään puhuttaessa kodin avautumisesta päiväkodin arvioinnin piiriin, mutta aiheen eksplisiittinen pohdinta olisi rikastuttanut analyysiä. Eivätkö esimerkiksi useaan otteeseen esillä olevat hyvinolontunteet, jotka liittyvät onnistuneeseen kasvatuskumppanuuteen, kerro myös molemmin puolin "nielaistusta koukusta", joka kaventaa kriittisen kasvatuksen mahdollisuuksia? Tuottaako konsensukseen pyrkiminen hyviä tuloksia kasvatettavien vai kasvattajien kannalta? Myös isän roolia ja asemaa vasu-käytännöissä tarkasteltaessa olisi ollut mahdollista pohtia, onko isien laajamittainen jättäytyminen/jättäminen näiden keskustelujen ulkopuolelle yksi niitä harvoja porsaanreikiä, joiden kautta "toisin toimiminen" lasten kasvatuksessa on yhä mahdollista. Lasten itsensä ottamista/ottamatta jättämistä mukaan vasu-keskusteluihin olisi puolestaan voitu käsitellä itsehallinnan näkökulmasta. Kouluissa käytössä oleva itsearviointimenettely tekee tuloaan myös päiväkoteihin, joten siihen liittyvät kysymykset vastuun ja osallisuuden vastakkainasettelusta ovat enemmän kuin ajankohtaisia varhaiskasvatuksen kontekstissa. Mistä kaikista kehitysprosseista päiväkotikiikisten lasten pitää kantaa huolta ja kokea riittämättömyyttä kehitysvoitteiden karatessa käsistä? Halutaanko kouluvuosia edeltävästäkin ajasta tehdä Suomessa PISA-lapsuutta, jossa keskimääräinen suoriutuminen näyttäytyy kansallisena lapsipoliittisena ongelmana? Muiden muassa näiden kysymysten kautta aineistoa olisi voitu avalla hieman toisenlaisen vallan analytiikan näkökulmasta.

Teoksen lopussa kirjoittaja asettuu vahvasti vasu-menettelyn kannalle todeten, että varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu on "ilman muuta olennainen ja tarpeellinen käytäntö nykyisessä kasvatusjärjestelmässä". Tämän jälkeen hän esittää listan ehdotuksia, joiden kautta vasu-menettelyä voitaisiin kehittää. Erityisesti tässä kohtaa jäin pohtimaan, mitä pastoraalivallalle tapahtui. Onko kirjoittaja vakuuttunut "päiväkotipaimenten" hyveellisyydestä ja vallitsevien "lapsuuden normaalien" oikeellisuudesta tutkimuksen aikana siinä määrin, ettei tarvetta vasu-käytännön kyseenalaistamiselle edes jossakin määrin ole? Onko ilman muuta niin, että pakotetun konsensuksen ja sitä kautta lapsuutta koskevan varman tiedon lisääntyminen ja yhdenmukaistuminen kodeissa ja päiväkodeissa on (kaikkien) lasten edun mukaista? Voiko lapsuudesta tulla liian varmaa tai varmaa väärällä tavalla, ja jos voi, miten tästä monitahoiseen asiantuntijavaltaan perustuvasta lapsuudesta päästään väljemmille vesille? Tämän kaltaista pohdintaa olisin teoksen loppupuolelle kaivannut

Valta-analyysin vieminen pidemmälle on toki vain yksi suunta, johon kirjassa olisi voitu kulkea. Ellei allekirjoittanut olisi poliittisuuden tutkija, olisi esille kenties noussut jokin toinen jatkokehittelylle tai lisäpohdinnalle hedelmällinen näkökohta. Teoksessa käsitellään runsaasti erilaisia teemoja ja hyödynnetään menetelmiä, jotka tarjoavat ajatuksen ituja monien alojen harrastajille. Esimerkiksi valinta tarkastella sitä *miten* asioita kommunikoi-

daan puolin ja toisin vasu-keskustelussa, sen sijaan että olisi keskitytty yksinomaan siihen mitä keskusteluissa sanottiin, onnistuu siirtämään lukijan tiedon vastaanottajasta katselijan ja kuuntelijan rooliin. Sekä työntekijöiden että vanhempien rooleihin on helppo eläytyä, kun heidän kokemuksensa avataan huolellisesti. Erityisen virkistäväksi koin tarkastella päiväkotia vaihteeksi aikuisille merkityksellisenä paikkana. Viimeaikaisessa päiväkotitutkimuksessa ovat korostuneet nimenomaan lasten elämismaailmat, mikä saa helposti unohtamaan, että sen enempää lapsuus kuin lapsuuden instituutioita eivät ole yksinomaan lasten elintiloja.

Vallankäytöstä tohditaan puhua lasten kasvatuksen yhteydessä yleisesti ottaen vähän. Käsitteinä valta ja lapset eivät istu tunnelmaltaan helposti samaan lauseeseen, koska vallankäytön seuraukset eivät ole aina yksinomaan positiivisia. Kun tarkastellaan lapsiin kohdistuvaa vallankäyttöä, ei päästä yleensä varmuuksien äärelle vaan päädytään mieluummin epävarmuuden sietämiseen. Näin tässäkin teoksessa. Valittua näkökulmaa voidaan siis pitää rohkeana ja lapsuudentutkimuksen kenttää rikastuttavana keskustelunavauksena. Kirjan toteutus on niin ikään varsin onnistunut – analyysi avautuu laajalle lukijakunnalle ja palvelee monitieteistä yleisöä. Argumentaatio on selkeää ja aineistoesimerkit tukevat sitä hyvin. Teos soveltuu paitsi tutkijoiden, myös perusopiskelijoiden ja täydennyskoulutuksen käyttöön. Kodin ja päiväkodin kasvatuskumppanuuden tarkkasilmäisenä kuvaajana *Suunniteltu lapsuus* toimii erinomaisesti niin kasvatus-, yhteiskunta-, sosiaali-, hallinto- kuin terveystieteellistenkin alojen perusteoksena, joka auttaa ymmärtämään paremmin suomalaisen lapsuuden tämänhetkistä tilaa.

Kirsi Pauliina Kallio on hallintotieteiden tohtori ja työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Tampereen yliopistossa.